

INSTRUKCJA O NORMACH POSTĘPOWANIA W SPRAWACH SZTUKI KOŚCIELNEJ

I. PRZEPISY OGÓLNE

1. Instrukcja wskazuje przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi. Podaje zasady użytkowania i prac konserwatorskich, restauratorskich oraz robót budowlanych przy zabytkach kościelnych, a także określa zadania i kompetencje instytucji powołanych do ochrony zabytków kościelnych.
2. Podstawę prawną instrukcji stanowią przepisy, akty prawne oraz rozporządzenia, których przedmiotem są zabytki sztuki kościelnej i wszelkie działania podejmowane w zakresie zachowania, ochrony, użytkowania oraz różnego rodzaju prac przy zabytkach. Instrukcja odwołuje się do norm i zasad prawa międzynarodowego, państwowego, kościelnego, w tym do obowiązującego prawa diecezjalnego.
3. W zakresie opieki i nadzoru oraz sposobu użytkowania zabytków sztuki kościelnej w diecezji legnickiej, niniejsza instrukcja określa kompetencje, zakres nadzoru oraz stopień odpowiedzialności wszystkich instytucji diecezjalnych, w tym parafii, wskazując równocześnie zadania osób do tego powołanych.
4. Proboszcz lub administrator parafii oraz osoba odpowiedzialna za poszczególne instytucje diecezjalne prowadzi wszystkie konieczne sprawy związane z zabezpieczeniem, ochroną, użytkowaniem i wszelkimi działaniami w zakresie zabytków kościelnych, zachowując normy prawodawstwa państwowego, przestrzegając równocześnie zasad i rozporządzeń kościelnych. Biskup diecezjalny, będąc zwierzchnikiem w sprawach dotyczących sztuki kościelnej, sprawuje nadzór nad tą dziedziną działalności instytucjonalnej Kościoła legnickiego przy pomocy powołanych w tym celu diecezjalnych służb konserwator-

skich, którymi są: Diecezjalna Komisja ds. Sztuki Kościelnej, Referat ds. Sztuki Sakralnej oraz diecezjalny konserwator zabytków.

5. Wszelkie prace przy zabytkach kościelnych oraz różne inicjatywy z zakresu sztuki kościelnej wymagają pisemnego zezwolenia, które wydaje wyłącznie biskup diecezjalny po zasięgnięciu opinii kościelnych służb konserwatorskich. Projekty prac przy zabytkach oraz programy konserwatorskie zaopiniowane przez państwowe służby konserwatorskie, muszą zostać zatwierdzone również przez biskupa diecezjalnego.
6. Wszelkie planowane inwestycje przy obiektach zabytkowych na płaszczyźnie diecezjalnej proboszcz lub administrator parafii oraz osoba odpowiedzialna za poszczególne instytucje diecezjalne omawia z diecezjalnym konserwatorem zabytków, ustalając tok i zasady postępowania w sprawach remontowo-budowlanych bądź konserwatorsko-restauratorskich. Kwestie formalno-prawne w zakresie umów z wykonawcami oraz kwestie finansowania prac przy zabytkach prowadzi Wydział Gospodarczy oraz współpracujące z nim jednostki kurialne.

II. DOKUMENTACJA ZABYTEKÓW

7. Zabezpieczenie i ochrona zabytków kościelnych polega w pierwszym rzędzie na prowadzeniu dokumentacji zabytków. Podstawową formą dokumentacji zabytków jest urzędowy wpis do rejestru zabytków, który dokonywany jest na podstawie urzędowej decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź bezpośrednio na wniosek właściciela zabytku.
8. Proboszcz lub administrator parafii oraz osoba odpowiedzialna za poszczególne instytucje diecezjalne jest zobowiązana do posiadania oraz przechowywania urzędowych dokumentów dotyczących wpisu wszystkich zabytków kościelnych do rejestru zabytków wraz z ich pełnym spisem i zbiorem kart ewidencyjnych.
9. W zakresie dokumentacji zabytków budownictwa i architektury, czyli tzw. zabytków nieruchomych, właściciel zabytku powinien posiadać następujące dokumenty urzędowe: akt własności, decyzję wojewódzkiego konserwatora zabytków o wpisie zabytku do rejestru zabytków oraz kartę architektury, jeżeli została wykonana przez powołane do tego służby państwowe.

10. W zakresie dokumentacji zabytków ruchomych właściciel zabytków powinien posiadać następujące dokumenty urzędowe: decyzję wojewódzkiego konserwatora zabytków o wpisie zabytku do rejestru zabytków wraz z pełnym wykazem zabytków wpisanych do rejestru oraz kompletny zbiór kart ewidencyjnych zabytków. Powyższe dokumenty podlegają weryfikacji przez kościelne służby konserwatorskie.
11. W myśl rozporządzeń diecezjalnych postulowane jest zachowanie w parafiach i uzupełnianie na bieżąco spisów zabytków sporządzonych przy przekazywaniu parafii, które są okazywane i weryfikowane przy wizytacjach kanonicznych. Pożądane jest również zachowanie wykazów zabytków wpisanych do założonych wcześniej ksiąg inwentarzowych oraz systematyczne prowadzenie kronik parafialnych.
12. Dużą wartość informacyjną i edukacyjną w zakresie aktualnego stanu zachowania zabytków i ich utrzymania oraz bieżących zagrożeń i potrzeb remontowych lub konserwatorskich posiadają wszelkie protokoły przeglądów czasowych i ekspertyzy, dokumenty odbiorów branżowych oraz opracowania historyczne i naukowe. Powyższe zbiory dokumentów należy przechowywać i systematycznie zbierać, a najważniejsze spostrzeżenia i uwagi dotyczące zabytków powinny zostać wykazane w prowadzonych na bieżąco książkach obiektu budowlanego.
13. Na wniosek proboszcza lub administratora parafii oraz osób odpowiedzialnych za poszczególne instytucje diecezjalne, wojewódzki konserwator zabytków oraz, ze strony kościelnej, diecezjalny konserwator zabytków zobowiązani są do przedstawienia w formie pisemnej, zaleceń konserwatorskich, określających sposób opieki i korzystania z zabytków, omawiając przy tym kwestie ich zabezpieczenia i formułując postulaty dotyczące wykonania koniecznych prac budowlanych i konserwatorskich, z określeniem zakresu dopuszczalnych oraz uzasadnionych zmian, które mogą być realizowane przy obiektach zabytkowych.

III. BEZPIECZEŃSTWO ZABYTKÓW

14. Zabezpieczenie i ochrona zabytków polega na podejmowaniu działań mających na celu zapewnienie koniecznych warunków gwarantujących trwałe zachowanie zabytków, zapobieganie wszelkim zagrożeniom, jak i umożliwienie ich właściwego utrzymania i użytkowania.

15. Do podstawowych form zabezpieczeń obiektów zabytkowych przed włamaniami i kradzieżą należą różnorodne zabezpieczenia mechaniczne, takie jak: kraty, zamki, kłódki itp., oraz antywłamaniowe systemy zabezpieczeń elektronicznych. W zakresie zabezpieczeń mechanicznych kościołów szczególnie proboszczowie lub administratorzy parafii zobowiązani są do stosowania różnorodnych solidnych i atestowanych urządzeń mechanicznych, które należy systematycznie monitorować, zwracając uwagę na ich skuteczność.
16. Antywłamaniowe zabezpieczenia elektroniczne powinny posiadać schemat zainstalowanego systemu oraz specyfikację urządzeń składających się na system antywłamaniowy, wraz ze stosownymi gwarancjami instalatora i producenta. Zabezpieczając w ten sposób obiekt zabytkowy, należy ustalić sposób serwisowania i bieżącej obsługi systemu, a wykonawca oraz serwisant zobowiązani są do złożenia pisemnego oświadczenia o odpowiedzialności prawnej w kwestii poufności informacji o samym systemie i jego obsłudze.
17. Na bezpieczeństwo zabytków bezpośredni wpływ mają różnorodne urządzenia techniczne, wśród nich szczególne znaczenie dla bezpieczeństwa mają instalacje związane z ochroną przeciwpożarową. Do instalacji mających bezpośredni wpływ na bezpieczeństwo zabytków należą: urządzenia przeciwpożarowe, takie jak elektroniczne systemy powiadomień o pożarze, gaśnice, inny niezbędny sprzęt gaśniczy; instalacje odgromowe oraz instalacje gazowe, grzewcze i kominowe. Dla bezpieczeństwa zabytków kościelnych szczególnie ważna jest zgodność wszystkich powyższych instalacji z obowiązującymi normami resortowymi oraz ich jakość i sprawność techniczna. Ze względu na bezpieczeństwo zabytków, należy systematycznie monitorować i dokonywać okresowych przeglądów wszystkich urządzeń technicznych, co musi być potwierdzone pisemnymi protokołami sprawności i bezpieczeństwa wraz z koniecznymi schematami każdej z instalacji.
18. Ustawowe wymagania dotyczące korzystania z powyższych instalacji technicznych wskazują i regulują przepisy prawa budowlanego, które określają normy prawne dotyczące dopuszczenia do użytkowania poszczególnych urządzeń, sposobu ich instalacji oraz wyznaczają parametry techniczne dotyczące ich bezpiecznego użytkowania w obiektach zabytkowych. Obowiązujące obecnie normy techniczne wymagają dokonywania pięcioletnich przeglądów instalacji elektrycznej i odgromowej oraz rocznych przeglądów instalacji gazowych, kominowych, gaśnic i innych.

19. Zagrożenie zabytków ze strony wód opadowych i gruntowych wymaga działań związanych z zabezpieczeniem każdego z obiektów zabytkowych przed wilgocią, co wiąże się z koniecznością skutecznego odprowadzenia nadmiaru każdego rodzaju wód. Do podstawowych działań w tym zakresie należy przede wszystkim montaż instalacji drenażowych, kanalizacyjnych i różnorodnych systemów orynnowań. Na każde z działań w tym zakresie należy uzyskać stosowne pozwolenia właściwych urzędów nadzoru budowlanego i służb konserwatorskich, w oparciu o branżowe ekspertyzy i zatwierdzone projekty budowlane, wraz z pozytywną opinią odpowiednich wydziałów Legnickiej Kurii Biskupiej.
20. Do pierwszorzędnych zadań proboszcza lub administratora parafii oraz osoby odpowiedzialnej za poszczególne instytucje diecezjalne, wynikających z obowiązku opieki nad zabytkami należy konieczność zawiadomienia kościelnych i państwowych służb konserwatorskich oraz organów ścigania o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po wystąpieniu zdarzenia.

IV. ZACHOWANIE ZABYTEKÓW I PRACE PRZY OBIEKTACH ZABYTEKOWYCH

21. Proboszcz lub administrator parafii oraz osoba odpowiedzialna za poszczególne instytucje diecezjalne zobowiązani są do opieki nad zabytkiem, co wiąże się z prawidłowym, zgodnym z przyjętymi powszechnie standardami utrzymaniem zabytku, właściwym korzystaniem z zabytku oraz prowadzeniem koniecznych prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, mających na celu utrzymanie go w należyтым stanie technicznym, estetycznym i funkcjonalnym.
22. Do zadań w zakresie właściwego zachowania zabytków należy podjęcie przez właściciela zabytku wszelkich działań zmierzających do usunięcia przyczyn zagrożeń. Wśród podstawowych przyczyn zagrożeń zabytków wymienić należy: „starość” struktury zabytkowej i konstrukcji obiektów; fizyczne zużycie materiałów użytych przy realizacji poszczególnych obiektów; zagrożenie zabytku przez wilgoć, procesy biologiczne oraz organizmy żywe, w tym przez działalność drewnojadów, obecność grzybów, pleśni, drobnoustrojów, substancji chemicznych, soli i innych agresywnych minerałów. Zagrożeniem dla

- zabytków jest również ich niewłaściwe użytkowanie, wadliwe przebudowy i modernizacje, błędy remontowe i konserwatorskie oraz kłęski żywiołowe, takie jak: powodzie, pożary, wichury.
23. Właściwa opieka nad zabytkiem wymaga podjęcia działań w celu likwidacji stwierdzonych zagrożeń, poprawy jego stanu zachowania i przywrócenia pierwotnej świetności zabytkowi, co wiąże się z koniecznością podjęcia różnorodnych prac konserwatorskich, restauratorskich i prac remontowo-budowlanych.
 24. Na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków bądź na uzasadnione przemieszczanie zabytku czy zmianę użytkowania zabytku wpisanego do rejestru, jak również na zmianę w sposobie korzystania z zabytku, proboszcz lub administrator parafii oraz osoba odpowiedzialna za poszczególne instytucje diecezjalne zobowiązani są uzyskać wcześniejsze pozwolenia kościelnych służb konserwatorskich i wojewódzkiego konserwatora zabytków.
 25. Przed podjęciem wszelkich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku proboszcz lub administrator parafii oraz osoba odpowiedzialna za poszczególne instytucje diecezjalne zobowiązani są do przeprowadzenia konsultacji z diecezjalnym konserwatorem zabytków oraz do uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu prac konserwatorskich przy zabytku, w celu uzyskania urzędowego pozwolenia na ich przeprowadzenie. W trakcie konsultacji i uzgodnień konserwatorskich określony zostaje zakres i sposób prowadzenia prac przy zabytku oraz wskazane są materiały i technologie niezbędne do zastosowania, zgodne z obowiązującymi standardami.
 26. Uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę lub zgłoszenia planowanych prac w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego.
 27. Przy prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, należy stosować się do rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, określającego tryb i sposób wydawania pozwoleń na prowadzenie prac przy zabytkach. Rozporządzenie określa kwalifikacje osób uprawnionych do prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, badań konserwatorskich i architektonicznych przy zabytku wpisanym do re-

- jestru oraz określa standardy, jakim powinna odpowiadać dokumentacja, dotycząca prowadzonych prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytku ruchomym wpisanym do rejestru.
28. Zlecenie wszelkich prac przy zabytkach kościelnych musi być poprzedzone uzyskaniem wcześniej pisemnej zgody biskupa diecezjalnego na ich prowadzenie. Do uzyskania powyższej zgody wymagane jest spełnienie warunków przewidzianych prawem kościelnym i stosownymi rozporządzeniami państwowymi.
 29. Przy zlecaniu prac przy zabytkach należy zawsze stosować procedury i kryteria wyboru wyłaniania wykonawców zgodnie z zasadami równego traktowania, uczciwej konkurencji i przejrzystości. Każda z osób ubiegających się o zlecenie na wykonanie prac przy zabytkach powinna legitymować się stosownymi kompetencjami, dorobkiem zawodowym oraz referencjami. Zlecenie prac budowlano-remontowych lub konserwatorsko-restauratorskich przy zabytkach powinno zostać poprzedzone rzetelną analizą dokumentacji projektowej lub programu konserwatorskiego oraz wszechstronną oceną harmonogramu prac i kosztorysu ofertowego. Powyższe działania powinny zostać zweryfikowane przy pomocy osób posiadających odpowiednie wykształcenie i doświadczenie zawodowe. Wymagają także zaopiniowania samego zadania i związanej z nim dokumentacji w Legnickiej Kurii Biskupiej.
 30. Prace przy zabytkach kościelnych można rozpocząć dopiero po zawarciu pisemnej umowy między inwestorem a wykonawcą. Każda umowa, zweryfikowana wcześniej przez wydelegowane przez biskupa diecezjalnego osoby uprawnione do tego typu ocen, powinna dokładnie określać zadanie oraz jego zakres rzeczowy i finansowy, musi jednoznacznie wskazać wykonawcę oraz osoby nadzorujące i kontrolujące prace przy zabytku. W zapisach umowy należy wyraźnie wskazać termin wykonania planowanych prac przy zabytku oraz zasady rozliczeń finansowych. Konieczne jest określenie zasad bezpieczeństwa oraz wskazanie form finansowych i czasowych zabezpieczeń dotyczących właściwego wykonania zadania oraz gwarancji na wykonane prace ze strony wykonawcy.
 31. Przy wszystkich pracach dotyczących zabytków, niezależnie od ich rodzaju, wymagane jest prowadzenie stosownej dokumentacji budowlanej lub konserwatorskiej, zarówno przez wykonawcę, jak i osoby nadzorujące. Rozpoczęcie właściwych prac przy zabytku musi poprzedzać wykonanie pełnej dokumentacji opisowej i fotograficznej zabytku, obejmującej zagadnienia historyczne, artystyczne i funkcjo-

nalne, oraz przeprowadzenie stosownych ekspertyz i badań technologicznych i kwerend historycznych. Wraz z podjęciem prac przy zabytku wykonawca zobowiązany jest do prowadzenia dzienników budowy lub zeszytów konserwatorskich, dokumentujących przeprowadzone rozpoznanie i stosowne badania obiektu wraz z dokumentacją przebiegu prac przy zabytku i wnioskami dla użytkownika.

32. Odbiory prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach kościelnych mogą się odbyć po całkowitym i bezusterkowym wykonaniu zadania. Odbioru dokonuje powołana w tym celu komisja złożona z przedstawicieli inwestora, w tym przedstawiciela Legnickiej Kurii Biskupiej, państwowych służb konserwatorskich lub budowlanych, w obecności kierownika budowy, inspektora nadzoru oraz wykonawcy. Wykonawca przedstawia do odbioru przewidziane prawem dokumenty, w tym: protokoły odbiorów częściowych i dokumenty kontrolne, dokumentację powykonawczą, certyfikaty na użyte materiały i technologie oraz stosowne gwarancje i rękojmię.
33. Ze wszystkich powyższych czynności sporządzany jest zawsze pisemny protokół, podobnie formę pisemną musi mieć potwierdzenie wypłaty wykonawcy przewidzianych umową kwot pieniężnych, na zasadach i w terminach określonych umową.

V. WSPÓŁCZESNE BUDOWNICTWO I SZTUKA KOŚCIELNA

34. Sztuka kościelna w wymiarze diecezjalnym rozwija się dzięki inicjatywom związanym z wznoszeniem nowych świątyń i innych budowli kościelnych oraz podejmowaniu różnorodnych zadań z zakresu plastyki i estetyki dzieł sakralnych, realizowanych najczęściej w zakresie wystroju i wyposażenia obiektów kościelnych.
35. Wszystkie współczesne realizacje sakralne w zakresie budownictwa i architektury to złożony i wieloetapowy proces inwestycyjny, wymagający już w fazie planowania fachowego zaangażowania osób kompetentnych: architektów, budowniczych, przedstawicieli różnych branż technicznych oraz plastyków i artystów. Ważną rolę pełnią na etapie planowania doświadczeni duszpasterze i zaangażowani przedstawiciele parafii oraz lokalnych społeczności. Już na poziomie planowania inwestycji powinno się określić zasady funkcjonowania i użytkowania nowych obiektów kościelnych, uwzględniając rzeczywiste koszty samej inwestycji i koszty utrzymania obiektu podczas jego eksploatacji.

36. Decyzję o realizacji nowej budowli kościelnej podejmuje biskup diecezjalny, zlecając realizację zadania wybranej osobie, a po zakończeniu inwestycji wyrażając zgodę na przeznaczenie nowego obiektu do funkcji sakralnych. Zgodnie z obowiązującym prawem budowlanym, inwestycje z zakresu budownictwa kościelnego wymagają uzyskania pozwoleń na ich rozpoczęcie, realizację i użytkowanie ze strony kompetentnych władz budowlanych.
37. Proces budowlany dotyczący realizacji inwestycji kościelnej musi być poprzedzony fazą projektową uwzględniającą kolejne etapy tego procesu, rozpoczynając od przygotowania i wyboru koncepcji obiektu kościelnego, poprzez projekt budowlany i wykonawczy do uzyskania stosownych pozwoleń na rozpoczęcie inwestycji. Pełna realizacja nowego obiektu kościelnego wymaga wykonania równocześnie projektu wystroju i wyposażenia nowego obiektu, który wymaga zaopiniowania i akceptacji Diecezjalnej Komisji ds. Sztuki Kościelnej oraz pisemnej zgody biskupa diecezjalnego.
38. Przy realizacji nowego obiektu kościelnego wymagane jest profesjonalne realizowanie poszczególnych etapów inwestycji oraz zastosowanie sprawdzonych rozwiązań i dobrych materiałów. Wystrój i wyposażenie nowych świątyń wymaga uwzględnienia specyfiki obiektów kościelnych oraz dostosowania do wymagań i funkcji liturgicznych oraz duszpasterskich. Podstawowym postulatem w tym zakresie jest przemyślane i odpowiedzialne kształtowanie wnętrza sakralnych poprzez zaangażowanie osób z odpowiednią wiedzą, doświadczeniem oraz rzeczywistym, wysokim poziomem artystycznym.
39. Potrzeba przeprowadzenia modernizacji obiektów kościelnych, również obiektów zabytkowych, mająca swoje uzasadnienie w posoborowych przemianach liturgicznych i uwzględniająca potrzeby współczesnych wymogów liturgicznych oraz duszpasterskich, wymaga zawsze przemyślanych działań i ostrożności w podejmowaniu decyzji w tym zakresie. Powyższe działania należy zawsze konsultować z kościelnymi i państwowymi służbami konserwatorskimi.
40. Każda zmiana w zakresie układu architektonicznego obiektu, a zwłaszcza struktury zabytkowej, wymaga uzyskania w oparciu o przedłożone projekty stosownych pozwoleń instytucji państwowych oraz akceptacji kościelnych służb konserwatorskich i ostatecznej zgody biskupa diecezjalnego.
41. Współczesna sztuka kościelna, wychodząca naprzeciw potrzebom kultu oraz wspomagająca inicjatywy duszpasterskie, powinna odpowiadać

wysokim wzorcem artystycznym i wykonawczym, uwzględniającym bogatą ikonografię kościelną i sprawdzone formy realizacyjne, wypracowane w długiej i różnorodnej tradycji sztuki kościelnej Kościoła katolickiego i zwyczajów lokalnych.

42. Za wątpliwe dla duchowości chrześcijańskiej należy uznać kontrowersyjne rozwiązania i realizacje odwołujące się do tych form sztuki współczesnej, które są dalekie od ideałów chrześcijańskich nie tylko w zakresie tradycji chrześcijańskiej, ale również na płaszczyźnie ideowej, ikonograficznej i plastycznej. Szczególnie ostrożnie należy podchodzić do tego rodzaju realizacji, a ostateczne decyzje w obszarze sztuki współczesnej należy konsultować z kompetentnymi instytucjami kościelnymi, z uwzględnieniem ostatecznej decyzji biskupa diecezjalnego.